

УДК 159.9.07

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.5-1.15>**Ю. Я. Карпюк**кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГА

У статті проведено аналіз основних характеристик поняття комунікативної толерантності. Зазначена роль комунікативної толерантності в забезпеченні внутрішньої особистісної гармонії, здатності до самоконтролю, самокорекції й активної соціальної позиції з домінуючою психологічною готовністю до позитивної взаємодії з людьми, які наділені іншими світоглядами, особливостями процесів мислення та стилями поведінки.

Визначено, що комунікативна толерантність є особливою особистісною рисою, яка відображає психологічну готовність людини до позитивної взаємодії з іншими людьми, які наділені іншими світоглядними установками та стилями поведінки, основними критеріями якої виступатимуть: терпимість, емпатія, інтелектуальна гнучкість, повага, самоконтроль.

Наголошується, що комунікативна толерантність як фундаментальна складова частина професійно важливих якостей сучасного психолога виступає однією із основних детермінант його професійної компетентності. Її сформованість значно розширює його професійні можливості, покращує процес розуміння клієнта, його психічних, функціональних станів, індивідуальних властивостей, внутрішніх якостей та особливостей поведінкових патернів і забезпечуватиме підтримання позитивної співпраці при вирішенні його нагальних проблем. Оскільки, комунікативна толерантність являє собою відповідний показник особистісного рівня фахівця, готового збагачувати і вдосконалювати свій професійний рівень, характер і стиль поведінки шляхом розширення контактів з іншими поглядами і практичними діями то дотримання психологом у своїй професійній діяльності комунікативних толерантних установок забезпечуватиме створення для усіх учасників взаємодії відповідних комфортних умов, нейтралізації різноманітних конфліктних взаємин.

Акцентується увага на тому, комунікативна толерантність психолога не може формуватися стихійно тільки у процесі його соціалізації. Для того, щоб забезпечити її повноцінний і динамічний розвиток, як однієї із значущих складників професійної компетентності необхідна цілеспрямована та наполеглива робота в процесі, як особистісної, так і професійної соціалізації загалом, що передбачає її формування у вищому навчальному закладі під час здобуття майбутнім психологом відповідного фаху.

Ключові слова: толерантність, комунікативна толерантність, професійна компетентність, професійна діяльність, професійна комунікація.

Постановка проблеми. В останні десятиліття проблема толерантності стала однією з найбільш актуальних і широко затребуваних у цілому світі. У відповідних аспектах її проблематика обговорюється на різних рівнях, включаючи пласт різноманітних питань, безпосередньо пов'язаних із особливостями взаємин між людьми. Надмірна зацікавленість до феномену толерантності зумовлена не лише її науковою міждисциплінарністю, але і нагальною потребою суспільства, яке нині потерпає від надмірної конфліктності та всезагальної дегуманізації. Відтак однією з основних передумов привернення нашої уваги до феномену толерантності є побутуюча у наукових колах думка про те, що відсутність, зокрема комунікативної толерантності, унеможливує як продуктивні міжособистісні відносини, а також вносить певні деструкції у гармонійний розвиток особистості професіонала.

Загалом недостатня подоланість різноманітних суперечностей в інтерпретації феномену толе-

рантності, наявність гострої потреби в ефективному розвитку толерантної особистості у процесі її професійної діяльності визначають актуальність нашої наукової розвідки як для самої психологічної галузі, так і у зв'язку з важливістю врахування комунікативного аспекту толерантності як однієї з детермінант професійної компетентності сучасного фахівця-психолога.

Здавна толерантність як морально-етична якість особистості ставала предметом уваги багатьох наук, зокрема філософії, психології, педагогіки, соціології, медицини тощо. Наявні сьогодні дефініції толерантності, які представлені у наукових колах надзвичайно різноманітні. Зокрема, розробці теоретико-практичних аспектів феномену толерантності присвячено наукові розвідки таких вчених-психологів, як: Н. Асташова, О. Асмолова, А. Басса, І. Беха, Л. Берковіца, Н. Баранова, Г. Бардієра, В. Бойка, І. Гасанова, І. Гояна, В. Золотухіна, Є. Ільїна, Ю. Іщенко, Є. Казакова,

Д. Колесова, О. Кондакова, В. Красикова, Ю. Карпюк, С. Максименка, В. Маралова, А. Маслоу, Г. Олпорта, В. Павленко, М. Пірен, К. Роджерса, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, Т. Устименка, Т. Холмса та ін. Узагальнюючи представлені у роботах цих науковців дефініції толерантності можна дати наступне визначення даному феномену як інтегративного особистісного утворення, що дозволяє підтримувати належну психічну гнучкість у вибудовуванні позитивних взаємин із навколишнім світом. Усі грані цього феномену розкриватимуться у здатності та готовності особистості підтримувати успішну та якісну адаптацію у відношенні до усіх різновидів соціального життя. Забезпечення особистістю свого толерантного ставлення до соціального середовища сприятиме розвитку належного світосприйняття та побудові міжособистісних стосунків із відповідним гуманістичним підґрунтям.

Відтак **метою статті** є теоретичний огляд проблеми толерантності у науковій літературі з подальшим обґрунтуванням необхідності дослідження комунікативної толерантності як професійної характеристики представників професій, пов'язаних із особливостями взаємин між людьми, зокрема, що стосується професійної діяльності психологів.

Виклад основного матеріалу. Наявність у науковій літературі різнопланових підходів і думок щодо феномену толерантності, насамперед, пов'язані з широким діапазоном інтерпретацій даного поняття. Зокрема, як відозва до взаємної поваги, справедливості, загальнолюдської моралі, гідності та честі сприймати іншу особистість або річ, як саму себе, як основа соціального порядку виступає толерантність у філософському сенсі (І. Кант, Д. Локк, В. Соловйов, Л. Толстой та ін.). Як належна повага до свободи іншої людини, її поведінки, думок, політичних та релігійних поглядів, заради позитивної взаємодії з людьми іншого національного, культурного, релігійного і соціального середовища трактується толерантність у політичному сенсі (С. Денисюк, С. Ільїнська, Н. Круглова, В. Носовець та ін.). Як милосливість, делікатність, співчуття, прояв терпимості до чужих думок, вірувань, світоглядних уподобань, права людини на власну думку та публічне її оприлюднення толерантність трактується у соціологічному сенсі (Є. Біленький, М. Козловець, О. Федоренко та ін.). З педагогічної точки зору толерантність визначається як готовність сприймати інших людей такими, якими вони є, вміти та хотіти взаємодіяти з ними на засадах взаємної згоди (О. Безносок, С. Бурдіна, В. Калашин, Д. Колесов, В. Шалін та ін.). З позицій гендерних аспектів толерантність трактується як готовність особистості до розуміння і визнання різних типів гендерної ідентичності, усвідомлення та прийняття різноманіття

усіх проявів гендерної поведінки інших людей, відстоювання ідеї гендерного рівноправ'я у соціо-культурному просторі (І. Гоян, С. Сторожук та ін.).

У кожній із представлених сьогодні дефініцій відображені, насамперед, відмінності історичного досвіду різних народів, їхніх культур, звичаїв тощо. Водночас кожне визначення даного терміну намагається представити те найбільш спільне і головне, що має відобразитися сутність феномену толерантності, а саме поважати права інших, з розумінням і повагою ставитися до інтересів, вірувань, звичок інших людей, прагнення досягти взаємної згоди без проявів агресії та насилля. Так, наприклад, у більшості концепцій, які представлені у психологічній галузі толерантність визначається як психологічна стійкість, система позитивних установок, сукупність індивідуальних якостей, система особистісних і групових цінностей (Г. Солдатова); бажана поведінка і відмова від нав'язування точки зору однієї людини іншій (Н. Ешфорд); спосіб, що виражається в повазі точки зору інших (Є. Клепцова); здатність бачити в іншому саме іншого – носія інших цінностей, логіки мислення, інших форм поведінки, усвідомлення його права бути іншим (О. Асмолов); як умова ефективної адаптації до невизначених умов діяльності (Е. Носенко, М. Шаповал); як одна з визначальних ролей у забезпеченні самоактуалізації особистості (М. Бубер, А. Маслоу, Р. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фром та ін.).

Для нас найбільш прийнятною є думка Т. Гончарук, яка стверджує, що поняття толерантності у психологічній галузі використовується, насамперед, для визначення індивідуальної якості, яка полягає у збереженні здібності до саморегуляції при дії фруструючих факторів; здібності до неагресивної поведінки відносно іншої людини на основі відкритості. Т. Гончарук наголошує, що саме така толерантна взаємодія передбачає наявність у індивіда, з одного боку, здібності до самозбереження, а з іншого – готовності до взаємодії [5, с. 190–191].

Таке розуміння феномену толерантності, на наш погляд, дає підстави говорити, що толерантність – це специфічна особистісна риса, яка відображає психологічну готовність людини взаємодіяти з іншими, яким притаманні інші світоглядні бачення, стилі поведінки та мислення, а також дозволяє виділити одну з основних ознак толерантності як психологічного поняття, зокрема як морально-етичну властивість особистості на підставі якої людина може достовірно визначати основні принципи організації і оцінювання поведінкових патернів інших у межах дії діалогу-культурологічної парадигми.

Виходячи з вище сказаного, можна стверджувати, що толерантність як індивідуальна якість, характерологічна властивість особистості най-

частіше притаманна тим людям, за результатами поведінки яких можна говорити, що вони є високоморальними, гуманними, розуміючими, такими, що готові підтримувати на належному рівні власну якісну адаптацію у відношенні до усіх різновидів соціального життя. Саме толерантність є тим наріжним каменем життєвої позиції зрілої особистості, яка характеризується високим ступенем сформованості сфери інтересів та системи цінностей і у якій попередньо розвинена висока мотиваційна готовність щодо їх дотримання та захисту. Тільки за таких умов людина, маючи власну гідність, поважаючи думку інших гуманно відноситься до системи цінностей інших людей, намагається, насамперед, зрозуміти їх, з високою мірою відповідальності свідомо відмовляється від домінування власного «Я» та повністю розуміє і визнає усю багатомірність людської культури, вірувань та індивідуальних патернів поведінки.

Серед найбільш відомих і широко представлених у різноплановій науковій літературі видів толерантності за сферами прояву можемо назвати міжетнічну (А. Козлова, Н. Лебедев); релігійну, політичну (Н. Щербань); фрустраційну (Л. Мітіна); комунікативну (В. Бойко); міжособистісну, міжгрупову (І. Грішпун), соціальну (Н. Бондарєва); гендерну (І. Гоян, С. Сторожук); моральну (Ю. Карпюк) та ін.

З усіх наявних нині форм і видів толерантності особливої актуальності набуває комунікативна толерантність, зокрема для тих фахівців, які працюють у сфері «людина – людина». Зокрема, йдеться про психологів, професійна діяльність яких, за будь-яких обставин, повинна мати гуманістичну спрямованість на позитивну взаємодію з людьми, які, окрім власних проблем, які вони намагаються вирішити за допомогою професійних дій з боку психолога наділені ще іншими світоглядами установками та попередньо сформованими власними стилями поведінки. Оскільки базовими комунікативними правами особистості є право на її власну індивідуальність, гідність та її повагу, систему цінностей, право на власну точку зору, то наявність у психологів такої здатності до толерантної взаємодії допоможе гуманізувати процес професійної комунікації, налаштувати обидві сторони взаємодії на позитивне сприйняття та вирішення відповідної проблеми клієнта. Саме наявність такої професійної компетентності як комунікативна толерантність, як своєрідної фіксації конкретних зусиль з боку психолога, необхідних для підтримки позитивної співпраці з клієнтом при вирішенні його нагальних проблем виступатиме однією із важливих передумов розвитку рівня його професійної здатності. Визнання психологом основних комунікативних прав іншої особистості (як своїх) і слідування їм у процесі професійної комунікації виступатимуть важливими критеріями його професіоналізму.

Враховуючи те, що «комунікативна толерантність» є на даний час загальноновживаним терміном, який з високою мірою відображення представлений у різних галузях, включаючи політику, науку, освіту тощо діапазон підходів щодо його вивчення надзвичайно широкий. Окремі її аспекти відображені у низці філософських досліджень таких науковців, як А. Ермоленка, Г. Балла, Є. Бистрицького, М. Кагана, Ю. Хабермаса та ін. Також набули значущості окремі сторони даного феномену у політичних, соціологічних, культурологічних науках. Але найбільшої своєї затребуваності комунікативна толерантність отримала у педагогічній і психологічній галузях про що свідчить серія відповідних досліджень таких науковців, як В. Бойко, Є. Балданової, М. Громкової, Є. Гребенця, В. Гришука, О. Калач, П. Комогорова, Л. Маленкової, А. Мудрика, Л. Ніколаєвої, С. Толстікової, Г. Щедровицького, Л. Яцевич та ін.

Враховуючи те, що між процесом спілкування і комунікативною толерантністю простежується безпосередній тісний зв'язок, доречним, на наш погляд, буде розгляд основних функцій самого процесу спілкування, які надалі будуть враховуватися у визначенні основних структурних компонентів феномену комунікативної толерантності. Б. Ломов виділяє три основні групи функцій, що реалізуються у спілкуванні, зокрема інформаційно-комунікативну, регуляційно-комунікативну та афективно-комунікативну функції. Інформаційно-комунікативна функція відповідає за обмін інформацією між взаємодіючими індивідами; регуляційно-комунікативна (інтерактивна) забезпечує регуляцію поведінки і безпосередню організацію спільної діяльності людей у процесі їх взаємодії; афективно-комунікативна – регуляцію емоційної сфери людини [12].

Також на основні три групи функцій, що реалізуються у процесі спілкування виділяє П. Якобсон, зокрема: когнітивну, яка забезпечує взаємний обмін інформацією і пізнання людьми один одного; афективну, основна мета якої це формування міжособистісних взаємовідносин; і регулятивну, яка відповідає за управління кожним учасником спілкування власною поведінкою і поведінкою інших, а також за організацію спільної діяльності [23].

За критерієм мети функції спілкування виділяє Є. Клімов, здійснюючи відповідну диференціацію на контактну, інформаційну, спонукальну, координативну, функцію розуміння, амотивну, функцію встановлення відносин, функцію здійснення впливу [10].

Визначені науковцями функції спілкування засвідчують тісний взаємозв'язок процесу спілкування із комунікативною толерантністю і дозволяють виділити основні структурні компоненти феномену комунікативної толерантності. Зокрема,

однією із найбільш деталізованих та представлених на сьогодні моделей будови комунікативної толерантності вважається модель В. Бойко [1]. До основних підструктур, які обумовлюють комунікативну толерантність науковець відносить: ціннісно-орієнтаційну, де представлені основні світоглядні переконання конкретної особистості, її життєві віддалені і найближчі задуми, потреби, захоплення; інтелектуальну, куди входять особистісні зразки, типи, стилі розумової діяльності; естетичну, розкривається специфіка сприймання людиною красивого та потворного, духовного та душевного, смішного та сумного; етичну, відображені духовні, моральні норми, яких дотримується людина; сенсорну (чуттєву), яка відповідає за особливості чуттєвого сприйняття світу на рівні слухового, зорового, смакового, нюхового, тактильного та рухового відчуттів.

Цікаву, на наш погляд, підструктуру у структурі комунікативної толерантності виділяє Л. Ніколаєва, позначаючи її як ідентичність і пропонує здійснювати розподіл основних компонентів за трьома сферами: біопсихофізіологічна, набута, сенсоутворююча [15]. Зокрема, характерологічні, емоційні, інтелектуальні та сенсорні компоненти будуть входити у біопсихофізіологічну сферу; ті риси та якості, які будуть розвиватися під впливом соціальних факторів, але не виключають впливу біологічно обумовлених властивостей об'єднує у собі набута сфера; і такі компоненти, як етичний, естетичний, ціннісно-орієнтаційний входять до сенсоутворюючої сфери.

Здійснюючи аналіз структури комунікативної толерантності О. Скрябіна пропонує більш розширену багатокомпонентну модель [20]. Науковець виділяє 5 основних структурних компонентів, зокрема: когнітивний (усвідомлення і інтеріоризація сенсу толерантного спілкування); емоційний (відношення суб'єкта до процесу та результатів толерантного спілкування через емоційну силу); мотиваційно-ціннісний (відношення особистості до власної інформації як до рівноправного діалогу та поєднання всіх структурних компонентів); конативний (інтенсивний розвиток особистості в комунікаційному процесі) та інструментальний (здатність особистості управляти комунікативними навичками, що сприяють толерантному спілкуванню).

Подібним до попередніх моделей структури комунікативної толерантності є модель, запропонована С. Толстиковою [22], яка виокремлює: когнітивну, емоційну та конативну підструктури комунікативної толерантності, але науковець пропонує доповнити її ще наступними компонентами, зокрема: аксіологічний (представлені основні ідеологічні ідеали людини); ідентичності (способи прийняття іншої людини); сенсорний (відображають специфіку чуттєвого сприйняття світу на рівні

нюхового, зорового, смакового, слухового, рухового відчуттів); соціально-перцептивний (як поєднання усіх варіантів (групового, міжособистісного, особистісно-групового) сприйняття); характерологічний (відображає стійкі, типотворюючі набуті або вроджені риси особистості).

Проведений нами аналіз основних підструктурних елементів комунікативної толерантності, а також зважаючи на її безпосередній взаємозв'язок із сферою спілкування розглянемо основні змістовні характеристики самого поняття як «комунікативна толерантність». Отож комунікативна толерантність – це характеристика ставлення особистості до людей, що вказує на ступінь цього ставлення й терпимості до неприємних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів у взаємодії [8, с.39].

Саме таке визначення напряму пов'язане зі сферою спілкування і безпосередньо базується на понятті, яке у свій час було запропоновано і введено у психологічну галузь В. Бойко. Комунікативна толерантність, згідно твердження науковця – це характеристика ставлення особистості до людей, що демонструє переносимість / непереносимість індивідом поведінки, особистісних особливостей іншої людини у процесі комунікації [1, с. 23].

Подібні міркування можемо побачити у наукових дослідженнях Є. Гребенця, згідно з якими комунікативна толерантність пропонується розглядатись на одному щаблі із комунікацією, комунікативністю, спілкуванням та суспільними відносинами [6, с. 20–23].

Трактуючи поняття комунікативної толерантності А. Скок пропонує наступне визначення, зокрема як «здатність людини до взаємодії з іншими. Вона є пізнанням особистістю самої себе та іншої людини, толерантними настановами поведінки й спілкування» [21, с. 80].

Як основну якість особистості, що виявляється в терпимості, безконфліктності, а також стійкості, довірі і здатності спокійно і без роздратування приймати індивідуальності інших людей визначає поняття комунікативної толерантності Є. Виноградова [4, с. 23].

Згідно з твердженнями Ю. Ладнової комунікативна толерантність виступає тією інтегрованою формою, що несе в собі риси усіх видів і рівнів толерантності, яка визначається цілями, завданнями, особливостями діяльності індивіда та всім різноманіттям педагогічних ситуацій, які зустрічаються. На думку науковця, саме така якість особистості впливає на ефективність праці, на взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу з погляду професійного становлення спеціалістів в тій чи іншій галузі. Тому, такий вид толерантності, як наголошує Ю. Ладнова, виступає соціальною категорією і проявляється в установці на при-

йняття іншої людини, на емпатичне розуміння, відкритого і довірливого діалогу [11, с. 242–244].

Схожої думки притримується у своїх наукових розвідках дослідниця О. Романчук. Науковець пропонує розглядати комунікативну толерантність у двох аспектах: як індивідуально-психологічну властивість особистості, до якої відносяться особистісні якості (в т. ч. й професійні) та ставлення (до себе, до інших, до виконуваної діяльності); як здатність, що є психологічною характеристикою компетентності особистості, виділяючи при цьому основні її складові, зокрема: саморозуміння, яке проявляється в співвіднесенні контексту спілкування з індивідуально-особистісними смислами, які визначають особливості уявлення про себе, образ «Я», установки відносно себе та інших, сприйняття себе та інших; самоконтроль, який ґрунтується на здатності до рефлексії та регуляції власної емоційної сфери; рефлексію, яка сприяє осмисленню власних комунікативних установок та визначає прагнення до побудови конструктивних відносин із собою та з іншими, що базується на застосуванні технік спілкування [17–19].

Тобто в міжособистісній взаємодії суб'єктів спілкування комунікативна толерантність здатна виконувати подвійну функцію. Як внутрішня, духовна, емоційна основа спілкування, з однієї сторони вона покликана забезпечити вміння суб'єкта налаштуватися на емоційне сприйняття «іншого» і відображається в його емпатійному сприйнятті. З іншого – як зовнішній прояв особистісного ставлення до «іншого», може виражатися в діях раціонального осмислення «іншого».

Як психосоціальна характеристика особистості з домінантною спрямованістю особистості на терпимість, безконфліктну комунікативну поведінку, на особливий, доброзичливий тип взаємодії індивіда з іншими людьми – комунікативна толерантність представлена у наукових розвідках В. Гришук [7, с. 56].

Окрім того, як стверджує Г. Кожухар – комунікативну толерантність можна вважати суто особистісною якістю, яка проявляється в умінні знаходити спільну мову з різними людьми в різних ситуаціях, в здатності знаходити індивідуальний підхід до них, стримувати себе в ситуаціях взаємодії з людьми тощо [9]; як стійкий особистісний стан, що визначає особливий тип взаємодії індивіда з іншими людьми і характеризується наявністю у свідомості суб'єкта успішного, особистісно значущого зразка терпимості (безконфліктної) комунікативної поведінки і домінантною спрямованістю свідомості на його виконання – пропонує визначати комунікативну толерантність О. Матвієнко [13].

Комунікативна толерантність, як стверджує Ф. Бацевич, – це «комплексне поняття, яке включає в себе дотримання законів, правил, конвенцій,

постулатів, максимум неконфліктного спілкування, культури мовлення, усіх складників категорії ввічливості та багатьох інших чинників міжособистісної інтеракції із застосуванням засобів мови» [2, с. 110].

Узагальнюючи вище наведені твердження, можна констатувати, що комунікативна толерантність – це особлива особистісна риса, яка відображає психологічну готовність людини до позитивної взаємодії з іншими людьми, які наділені іншими світоглядними установками та стилями поведінки, основними критеріями якої виступатимуть: терпимість, емпатія, інтелектуальна гнучкість, повага, самоконтроль. Наявність саме таких особистісних характеристик забезпечуватиме партнерам по спілкуванню високу міру розуміння їхніх психічних, функціональних станів, індивідуальних властивостей, внутрішніх якостей та особливостей поведінкових патернів і забезпечуватиме між ними безконфліктну комунікативну взаємодію.

Проведений вище аналіз змістовних характеристик комунікативної толерантності дає підстави стверджувати, що з усіх форм та видів феномену толерантності загалом, даний різновид є найбільш значущим для ефективної професійної діяльності психолога. Як специфічну властивість особистості, яка є основою для оптимізації процесів спілкування і взаємодії, комунікативну толерантність можна розглядати, як один із провідних елементів комунікативної компетентності, що передбачає розуміння основних принципів професійно-орієнтованої міжособистісної та міжгрупової взаємодії та наявність якої забезпечуватиме якісні показники професійного становлення психолога.

Як стверджують такі науковці, як В. Андрущенко, Б. Андрушин, Б. Бобрицька, Р. Вернидуб, В. Савельєв, К. Постол, О. Субіна професійно-особистісне становлення психолога включає засвоєння спеціальних знань, умінь та навичок, розвиток певних якостей та здібностей, що дозволяють компетентно та професійно здійснювати роботу з людьми [16]. Відтак наявність у професійних компетентностях психолога такої його складової частини, як комунікативна толерантність забезпечуватиме функціонування таких його професійних можливостей, як: вміння встановлювати комунікацію з людьми; створювати відповідну психологічну атмосферу довіри та доброзичливості; на основі етичних засад вести критичний діалог; допомагати клієнтам у вирішенні їхніх професійних і особистісних проблем; розуміти індивідуальні особливості клієнта та знаходити індивідуально-толерантний підхід щодо вирішення його нагальних проблем та потреб; демонструвати толерантну поведінку тощо.

Оскільки, комунікативна толерантність – це відповідний показник особистісного рівня фахівця, готового збагачувати і вдосконалювати свій

професійний рівень, характер і стиль поведінки шляхом розширення контактів з іншими поглядами та практичними діями то дотримання психологом у своїй професійній діяльності саме комунікативних толерантних установок забезпечуватиме створенню для усіх учасників взаємодії відповідних комфортних умов, нейтралізації різноманітних конфліктних взаємин.

Наявність у структурі професійних компетентностей психолога такого підструктурного компонента, як комунікативна толерантність забезпечуватиме внутрішню особистісну гармонію, здатність до самоконтролю, самокорекції та активної соціальної позиції з домінуючою психологічною готовністю до позитивної взаємодії з людьми, які наділені іншими світоглядами, особливостями процесів мислення і стилями поведінки.

Схожої думки дотримується О. Новіков, який розглядаючи поняття «компетентність» як альтернативу поняття «професіоналізм» до «базисних кваліфікацій» відносить такі якості особистості, як самостійність дій, творчий підхід до будь-якої справи, готовність постійно оновлювати знання, гнучкість розуму, готовність до системного й економічного мислення й уміння вести діалог, співпрацювати в колективі, спілкуватися з колегами [14]

Висновки. Беручи за основу визначення Ю. Вінтюк, що «професійна компетентність психолога – це сукупність внутрішніх ресурсів фахівця, яка дає йому змогу виконувати посадові обов'язки відповідно до чинних професійних стандартів і посадових вимог за даною професією на конкретному робочому місці і визначає здатність його, як професійного психолога виконувати свої фахові обов'язки на належному рівні, відповідно до наявних запитів: посадових інструкцій, бажань клієнтів та очікувань інших людей, як і суспільства загалом» [3] дає підстави говорити, що сформованість у психолога комунікативної толерантності значно розширює його професійні можливості, зокрема покращує процес розуміння клієнта; формує установку на взаємну зміну позицій в результаті критичного діалогу. Відтак, разом із теоретичними знаннями і професійними вміннями, які є фундаментом будь-якої професії, комунікативна толерантність виступає як фундаментальною складовою його професійно важливих якостей так і однією із основних детермінант професійної компетентності сучасного психолога.

Зрозуміло, що як особистісна риса комунікативна толерантність психолога не може формуватися стихійно тільки у процесі його соціалізації. Для того, щоб забезпечити її повноцінний та динамічний розвиток, як однієї із значущих складників професійної компетентності необхідна цілеспрямована та наполеглива робота у процесі як особистісної, так і професійної соціалізації загалом, що звісно ж, зумовлює постанову уже іншої, у т.

ч. і педагогічної задачі. Відтак ми переконані, що комунікативна толерантність психолога, як одна із значущих його професійних якостей повинна формуватися у вищому навчальному закладі при здобутті майбутнім психологом відповідного фаху. Тому одним із пріоритетних завдань наших подальших наукових розвідок вважаємо визначення основних шляхів і засобів формування комунікативної толерантності як однієї з детермінант професійної компетентності майбутніх психологів у процесі їх якісної професійної освіти.

Література:

1. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении : взгляд на себя и других. Москва : «Филин», 1996. 472 с.
2. Бацевич Ф.С. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 5. С. 108–119.
3. Вінтюк. Ю.В. Професійна компетентність майбутніх психологів: її сутність і можливості формування. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 4. С. 36.
4. Виноградова Е.Г. Субъектные предпосылки толерантности личности : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Нижегород. гос. пед. ун-т. Сочи, 2002. 118 с.
5. Гончарук Т. Рівні сформованості міжособистісної толерантності підлітків та юнаків. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2003. Вип. 3–4. С. 190–199.
6. Гребенец Е.С. Формирование коммуникативной толерантности у старшеклассников во внеучебной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2013. 173 с.
7. Грищук В.М. Формирование коммуникативной толерантности у студентов гуманитарных специальностей в вузе : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Вят. гос. гуманитар. ун-т. Киров, 2005. 228 с.
8. Дубчинський В., Кусайкіна Н., Цибульник Ю. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів. Харків : ВД Школа, 2006. 1008 с.
9. Кожухарь ГС. Проблема толерантности в межличностном общении. *Вопросы психологии*. 2006. № 2. С. 3–12.
10. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. Казань, 1969. 237 с.
11. Ладнова Ю.Н. Критерии формирования профессиональной коммуникативной толерантности студентов. *Ярославский педагогический вестник*. 2014. № 1. Т. II. С. 241–246.
12. Ломов Б.Ф. Психические процессы и общение. Москва, 1975. 151 с.
13. Матієнко О.С. Виховання толерантності у старшокласників середніх загальноосвітніх ліцеїв

- Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2006. 20 с.
- 14.Новиков А.М. Интеграция базового профессионального образования. *Педагогика*. 1996. № 3. С. 3–8.
 - 15.Николаева Л.А. Формирование коммуникативной толерантности студентов – будущих юристов на примере университетского образования в России и Германии : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Кемерово, 2007. 24 с.
 - 16.Освітня політика: філософія, теорія, практика : монографія / ред. В.П. Андрущенко ; авт. кол.: В.П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, Б.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб, В.Л. Савельєв, К.А. Постол, О.О. Субіна. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 337–338.
 - 17.Романчук О.М. Розвиток комунікативної толерантності як умови екологічності професійної діяльності соціального працівника. *Актуальні проблеми психології*. 2007. Т. 7. Вип. 11. С. 277–287.
 - 18.Романчук О.М. Дослідження комунікативної толерантності в діяльності соціальних працівників. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*. 2007. Т. X. Вип. 2. С. 454–467.
 - 19.Романчук О.М. Толерантні та особистісно-сміслові детермінанти професійної підготовки соціальних працівників. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2008. Вип. 20 (23). С. 159–169.
 - 20.Скрябина А.Б. Педагогические условия формирования коммуникативной толерантности у старшеклассников : дис. ... канд. пед. наук. Кострома, 2000. 209 с.
 - 21.Скок А.Г. Комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 34. С. 79–84.
 - 22.Толстикова С.Н. Развитие коммуникативной толерантности у будущих социальных педагогов системы образования : дис. ... канд. психол. наук. Калуга, 2002. 176 с.
 - 23.Якобсон, П.М. Общение людей как социально-психологическая проблема. Москва, 1973. 683 с.

Karpiuk Yu. Ya. Communicative tolerance as a determinant of the professional competence of the modern psychologist

The article analyzes the main characteristics of the concept of communicative tolerance. The role of communicative tolerance in providing internal personal harmony, ability to self-control, self-correction and active social position with dominant psychological readiness for positive interaction with people, endowed with other worldviews, peculiarities of thought processes and styles, is noted.

It is determined that communicative tolerance is a special personality trait that reflects a person's psychological willingness to interact positively with other people, who are endowed with other attitudes and styles of behavior, the main criteria of which will be: tolerance, empathy, intellectuality.

It is emphasized that communicative tolerance, as a fundamental component of the professionally important qualities of a modern psychologist, is one of the main determinants of his professional competence. Its formation greatly enhances its professional capabilities, improves the process of understanding the client, his mental, functional states, individual properties, intrinsic qualities and peculiarities of behavioral patterns and will ensure the maintenance of positive cooperation in solving his pressing problems. Since, communicative tolerance is an appropriate indicator of the personal level of a specialist, ready to enrich and improve their professional level, character and style of behavior by expanding contacts with other views and practical actions, then the psychologist in his professional activity communicative tolerant attitudes for the creation of interoperable settings comfortable conditions, neutralization of various conflict relationships.

Attention is drawn to the fact that the communicative tolerance of a psychologist cannot be formed spontaneously only in the process of his socialization. In order to ensure its full and dynamic development, one of the significant components of professional competence requires purposeful and persistent work in the process, both personal and professional socialization in general, which provides for its formation in a higher educational institution during the acquisition of a future psychologist.

Key words: *tolerance, communicative tolerance, professional competence, professional activity, professional communication.*